

7. Русин М.Ю. Історія української філософії : підручник / М.Ю. Русин, І.В. Огородник. – К. : Академвидав, 2008. – 836 с.
8. Симонов П.В. Происхождение духовности / П.В. Симонов, П.М. Ершов, Ю.П. Вяземский. – М. : ПРЕСС-S, 1989. – С. 36–37.
9. Соловйов В.С. Несколько слов о нынешних задачах философии / В.С. Соловйов // Полное собрание починений : в 20 т. – М. : Педагогика, 2000. – Т. 1. – С. 18, 21.
10. Сухомлинский В.А. Духовный мир школьника (подросткового и юношеского возраста) / В.А. Сухомлинский. – М. : Педагогика, 1961. – С. 5.
11. Сухомлинська О.В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук / О.В. Сухомлинська. – К. : Всеукр. фонд “Добро”, 2006. – 43 с.

ВОРОНІНА Ю.А.

АНАЛІЗ КАТЕГОРІАЛЬНОГО ПОЛЯ ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ ЕГОЇЗМУ В ШКОЛЯРІВ

В умовах модернізації системи освіти особливого значення набуває проблема морально-етичного виховання особистості. Одним з найважливіших завдань педагогічної науки постає виховання всебічно розвиненої особистості, що передбачає, з одного боку, задоволення власних прагнень людини, формування адекватної самооцінки, високого рівня самосвідомості, почуття власної гідності, що забезпечують самореалізацію особистості; а з іншого – вміння інтегруватися в суспільство, що є неможливим без урахування думки оточення. З огляду на вищесказане, явище егоїзму є однією з найсерйозніших проблем, які постають у процесі виховання підростаючого покоління.

Дослідженням проблеми егоїзму й любові до себе займалися такі відомі вчені, як: Ж. Кальвін, З. Фрейд, Е. Фромм, В. Леві, А. Курпатов, О. Кульчицька та ін. Але при висвітленні цієї проблеми виявилася низка суперечностей, пов'язаних з ототожненням категорій “егоїзм”, “себелюбство”, “самолюбство” і “любов до себе”. Так, наприклад, у тлумачному словнику Т. Єфремової подано таке визначення: “Самолюбство. Почуття власної гідності, самоповага (яка зазвичай поєднується з підвищеною увагою до думки про себе оточення)”, “Себелюбство. 1) турбота про себе, свої інтереси; егоїзм. 2) те саме, що: самолюбство” [2].

Мета статті – проаналізувати різні підходи до вищезазначених категорій, щоб запобігти різночитанню в дослідженні проблеми подолання егоїзму в підлітків, виробити власну позицію щодо суті цих понять.

Говорячи про егоїзм, необхідно почати зі словникових визначень. Егоїзм зазвичай тлумачиться як негативна риса характеру, що полягає в себелюбстві, байдужості до людей, постійному нехтуванні суспільними інтересами задля особистих інтересів [1–3; 8–12]. Проявам егоїзму притаманне ставлення суб'єкта до іншої людини лише як до об'єкта та засобу досягнення власних корисливих цілей. Сформована в дитячому віці така

ціннісна орієнтація, коли беруться до уваги лише власні інтереси, потреби, переживання дитини, у подальшому призводить до концентрації на власному “Я” та байдужості до внутрішнього світу іншої людини або соціальної групи, а відтак – до тяжких наслідків як для самої людини, так і для оточення, завдаючи моральних і матеріальних збитків, руйнуючи відносини між людьми та в колективі тощо. Переважна більшість словників, даючи визначення, ототожнює категорії “егоїзм” і “себелюбство”, і ми погоджуємося із цим. Але, на нашу думку, не можна ставити знак рівності між самолюбством і себелюбством, оскільки перше визначається як почуття власної гідності, самоповага, самоствердження [8, с. 693], а друге означає турботу тільки про себе, про свої інтереси, егоїзм [11, с. 109].

Існує точка зору, згідно з якою вважається, що тією мірою, якою людина любить себе, вона не любить інших, що любов до себе – синонім егоїзму. Цей погляд досить старий у західній філософії. Ще Ж. Кальвін писав про любов до себе як про “смертельну чуму”, яку необхідно “вирвати з глибини серця”, бо “коли людське серце відкидає себе, то з нього, насамперед, виженуться гординя, пихатість, чванливість; потім жадібність, нестриманість, пристрасть до розкоші та насолод, а також інші вади, які породжує в людині любов до себе” [4].

Схожа думка простежується в теорії нарцисизму, розробленій З. Фрейдом. У цій концепції він стверджував, що передбачається деяка незмінна кількість лібідо. На ранній фазі людського розвитку все лібідо спрямоване на себе як на свій об’єкт. У міру того, як людина зростає, воно зміщується з себе на інші об’єкти; людина ж, яка в подальшому житті повертається до цієї стадії, не здатна любити. Він писав, що якщо лібідо спрямоване на інших людей, то це “любов”, а якщо на свого носія, то це “любов до себе”.

Отже, “любов” і “любов до себе” взаємно виключаються в тому сенсі, що чим більша перша, тим менша друга. Якщо любити себе – погано, то звідси можна зробити висновок, що не любити себе – добродісно. Але чи й насправді існує істотна суперечність між любов’ю до себе й любов’ю до інших людей? Чи можна відчувати любов до людей і водночас виключати себе із цієї категорії, проводячи грань між собою й людством узагалі? “Якщо любов до ближнього як до людської істоти – чеснота, то і любов до себе – чеснота, а не гріх, адже я теж людська істота, – писав видатний німецько-американський психолог Е. Фромм. – Не існує поняття людини, у яке не включався б я сам. Учення, що наполягає на подібному виключенні, є внутрішньосуперечливим. Ідея, виражена в біблейській заповіді “Люби ближнього свого, як самого себе” має на увазі, що повага до своєї особистості, її повноти й унікальності, любов до себе, розуміння свого власного “Я” невід’ємні від пошани, любові та розуміння іншого. Любов до власної особистості нерозривно пов’язана з любов’ю до особистості іншого” [15]. Любов та інтерес до людей є не наслідком, як часто вважається, а передумовою любові до окремого індивіда. Із цього виходить, що власне “Я” повинно бути таким самим об’єктом любові, як і інша людина. Затвердження свого власного життя, щастя, розвитку, волі коріниться у власній здатності

любити, а саме: у піклуванні, повазі, відповідальності та розумінні. Якщо людина здатна любити творчо, то вона любить і себе. Якщо ж любить лише інших, вона взагалі не може любити.

Підтвердження тому знаходимо в праці російського лікаря, психолога і письменника В. Леві “Мистецтво бути собою”, де він, зауважуючи, що любити себе – означає бути вимогливим до себе, висловив думку щодо того, що любов до себе – це найперший обов’язок людини. “Ніхто, певна річ, не любить самовдоволених, а багато прекрасних людей страждають від невдоволення собою. Але людина, що зовсім себе не любить, – страшна. Лише той, хто упевнено, без ламань любить себе, здатний любити інших – подивіться на чарівних, добрих і відвертих людей, і ви переконаєтесь, що це так: вони люблять себе так спокійно, що їм не доводиться підтримувати цю любов ніяким самоствердженням, їм не потрібно надто вже приховувати недоліки й боятися глузувань та осуду. Ця любов природна, а тому непомітна, у ній немає нічого вимученого. Такі ось люди завжди улюбленці й показують, що любов до себе не має нічого спільного із самовдоволенням і зовсім не те, що називають себелюбством та егоцентризмом... Найближче це до того, як ви ставились до себе зовсім дитиною: це мудра й безстрашна гідність живої істоти, інстинктивне відчуття своєї цінності без будь-якого посягання на цінність інших” [7, с. 11–12].

Відомий російський психолог А. Курпатов зазначає, що в слові “егоїст” немає нічого крамольного й такого, чого треба було б соромитися. Не можна не бути егоїстом, пише він, оскільки це приховано в нашій суті. Всі ми егоїсти, тому що, бажаємо ми того чи ні, але усе, що ми робимо, ми робимо для себе [6, с. 95]. Далі він уточнює: “Оскільки ми всі біологічні істоти, ... для нас є абсолютно природним прагнути до задоволення й намагатися зменшити незадоволення. Цей принцип і є головною рушійною силою нашої з вами поведінки, а тому всі ми, як один, егоїсти – тобто люди, які бажають собі добра” [6, с. 139]. Це видається досить спірним твердженням, оскільки, як ми бачимо з попередніх визначень, егоїст – це не той, хто піклується про своє щастя і свій добробут, а той, хто прагне цього, нехтуючи інтересами інших людей. Звісно, що нагодувати голодного може лише той, хто має хліб, захистити слабкого – той, хто має силу. Кожна людина повинна дбати про себе, але це не має ніякого стосунку до егоїзму як такого.

Егоїстична людина цікавиться лише собою, бажає всього лише для себе, відчуває задоволення не тоді, коли віддає, а лише коли бере. На зовнішній світ вона дивиться лише з точки зору того, що вона може отримати. У такої людини відсутні інтерес до потреб інших людей і повага до їх гідності та цілісності, вона не може бачити нічого, крім себе. Усе і всіх вона оцінює з позиції корисності для себе. Отже, людина, не здатна любити себе, не може любити інших. Адже кожна людина така сама істота, як і люди навколо неї, і якщо вона любить інших, то чому ж не повинна любити саму себе. Не може бути двох різних типів любові: до людей і до самого себе. Любов як високе почуття або є, або її немає зовсім. “Любов до інших і любов до себе не становить альтернативи, – говорить Е. Фромм. – Навпаки,

установка на любов до себе буде виявлена в усіх, хто здатний любити інших” [14, с. 76]. На відміну від любові до себе, для егоїзму є характерною виняткова любов до себе на шкоду такому самому ставленню до оточення. У своїй книзі “Втеча від свободи” Е. Фромм стверджує, що егоїзм, пихатість і зарозумілість насправді прямо протилежні справжній любові до себе, прийняття себе, святкового відчуття того, що “я є”: “Егоїзм зовсім не рівнозначний любові до себе, а швидше протилежний їй. Егоїзм – це свого роду пожадливість. Подібно до пожадливості, він несе в собі деяку ненаситність, і, як наслідок цього, він ніколи по-справжньому не відчуває задоволення. Пожадливість – це бездонна прірва, що втягує особу у вир нескінченних зусиль задовольнити потребу, яка ніколи не задовольниться, егоїст постійно заклопотаний самим собою, він завжди незадоволений, завжди неспокійний, завжди одержимий страхом, що він чогось недоотримав, що його в чомусь обійшли, чогось позбавили. Він сповнений пекучої заздрості до всякого, хто має більше нього... це тип людини, що зовсім не любить себе, а навпаки, глибоко невдоволена собою... Вона не любить ані інших, ані себе” [13]. Отже, любов до себе є фундаментальною й істотною потребою людини і не має нічого спільного з егоїзмом. Її сутність відображена в старосхідній мудрості: “Якщо я не за себе, то хто ж за мене? Якщо я тільки за себе, то для чого я?”.

Самолюбство й себелюбство багато в чому є спорідненими, оскільки спрямовані на людину як на об’єкт власної любові, тому нерідко вживаються як синоніми. Але різниця між ними є більш істотною, ніж подібність. У словниках самолюбство тлумачиться як почуття власної гідності, отже, становить основу особистості. Воно є потужною рушійною силою до прагнення самовдосконалюватись, досягати успіхів у будь-яких сферах діяльності, бути якщо не найкращим, то одним з кращих в обраній галузі. Вражене самолюбство мобілізує внутрішні ресурси людини та спонукає докладати більших зусиль, щоб досягти певної мети чи виправити певні вади. Самолюбній людині, навіть у боротьбі за власні переваги, головне довести собі й іншим, що вона заслуговує на них і на повагу. Самолюбство є одним з факторів, що примушують людину вболівати за справу, якою вона займається, спрямовувати зусилля на досягнення успіху, зокрема для того, щоб довести власну гідність та компетентність, і тому є продуктивною якістю. Себелюбство ж базується виключно на любові до власного “Я” й характеризується турботою лише про себе та про власні інтереси. Себелюбна людина надає великого значення своїм потребам і вимагає, щоб її бажання виконувались у першу чергу.

Висновки. Усе вищесказане дає змогу дійшли висновку щодо близькості за значенням категорій “егоїзм” і “себелюбство” та “самолюбство” і “любов до себе”. У процесі виховної роботи педагогу необхідно враховувати відмінність між цими поняттями і, розвиваючи в школярів здорове самолюбство, своєчасно усувати все те, що сприяє розвитку себелюбства та егоїзму. Подальшої розробки потребує технологія подолання егоїзму в підлітків.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2009. – С. 336.
2. Ефремова Т.Ф. Современный толковый словарь русского языка : в 3 т. / Т.Ф. Ефремова. – М. : АСТ, 2006. – Т. 3.
3. Загнітко А.Т. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова / А.Т. Загнітко, І.Ф. Щукіна. – Донецьк : ТОВ ВКФ “БАО”, 2008. – С. 149.
4. Кальвин Ж. О християнської життя : пер. с фр. / Ж. Кальвин ; [введення і прим. д-ра истор. наук Н.В. Ревуненкової ; под ред. А.Д. Бакулова]. – М. : Протестант, 1995. – 128 с.
5. Кульчицька Е.И. Самолюбие и себялюбие / Е.И. Кульчицька // Семья и школа. – 1962. – № 1. – С. 25–26.
6. Курпатов А.В. Пособие для эгоиста. Как быть полезным себе и другим / А.В. Курпатов. – СПб. : Нева, 2003. – 365 с.
7. Леви В.Л. Искусство быть собой / В.Л. Леви. – М. : Знание, 1977. – 208 с.
8. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов ; [под ред. Н.Ю. Шведовой]. – М. : Русский язык, 1990. – С. 902.
9. Словарь иностранных слов / [под ред. И.В. Лехина, С.М. Локшиной, Ф.Н. Петрова (гл. ред.), Л.С. Шаумяна]. – М. : Советская энциклопедия, 1964. – С. 737.
10. Словарь современного русского литературного языка : в 17 т. – М. ; Ленинград : Наука, 1965. – Т. 17.
11. Словник української мови : у 11 т. / Акад. наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. – К. : Наукова думка, 1971. – Т. 2. – С. 454.
12. Толковый словарь русского языка : в 4 т. / [под ред. проф. Д. Ушакова]. – М. : ТЕРРА, 1996. – Т. 4. – 752 с.
13. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм. – М. : Прогресс, 1990. – 269 с.
14. Фромм Э. Искусство любить. Исследование природы любви / Э. Фромм ; [пер. с англ. Л.А. Чернышевой]. – М. : Педагогика, 1990. – 158 с.
15. Фромм Э. Психоанализ и этика [Электронный ресурс] / Э. Фромм. – Режим доступа: <http://testme.org.ua/article/detail/22>.

ДОБРОДУБ Є.З.

ОЦІНКА УЧНЯМИ 9–11-Х КЛАСІВ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ УЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Особистісні якості вчителя фізичної культури мають провідне значення при встановленні ефективності уроку фізичної культури, оскільки особистість учителя є головним чинником формування рухових умінь і навичок у школярів. Особистісні якості вчителя визначають не тільки ставлення учнів до предмета, а й ефективність виконуваних рухових дій, які